

że truizmem w świetle nowych faktów i opinii budzi świeże refleksje, ożywia przeszłość i wypełnia się sam bogatszymi treściami, pogłębiając tym samym świadomość historyczną współczesnego społeczeństwa.

Dzieła tego nie możemy oceniać według obecnie obowiązujących kryteriów, lecz w ścisłym kontekście czasów i warunków, jakie je zrodziły. Miarą jego wartości są plebejskie treści i żarliwy patriotyzm ludzi, w których imieniu wiosną 1939 r. E. Osmańczyk w wierszu pt. *Na zachodzie jest ziemia* pisał:

„Dość chodziłem na saksy! Na orkę bez sławy!
Tego ziemia, kto orze! Kogo nędza dławi!
Na zachodzie jest ziemia!
.....
Dość spłynęło nam potu w ziemię ongi własną!
Sprawiedliwość przyjść musi, choćby piorun trzasnął!
Garście silne do pług! Przyszła na nas pora:
Odebrać, co masze, i Polsce przyorać!
Na zachodzie jest ziemia!”

To „przyoranie” ojcowizny nastąpiło dopiero w 1945 r. Okupione zostało nadludzkiem wysiłkiem i nadludzkiem męstwem, a *Leksykon Polactwa w Niemczech* jest tego wymownym potwierdzeniem.

Jerzy Oleksiński

„Przegląd Polonijny”. Rok I:1975, zeszyt 1. Wrocław—Warszawa—Kra-ków—Gdańsk, 212 ss.

Po piętnastu latach obcowania z *Probleмами Polonii Zagranicznej*, badacze polonijni oraz wszyscy zainteresowani tą problematyką otrzymali nowy periodyk — „Przegląd Polonijny”. Zaprzestanie publikacji czasopisma, które potrafiło nasiąknąć już pewną tradycją i zyskać sobie grupę stałych czytelników, zwłaszcza zaś gdy jest to czasopismo naukowe, budzi zwykle różne refleksje oraz wywołuje pytania, co do słuszności takiego kroku. Tej sytuacji w przypadku *Probleatów Polonii Zagranicznej* udało się uniknąć, ponieważ ukazanie się na półkach ich ostatniego, IX tomu, zbiegło się w czasie z udostępnieniem w sprzedaży „Przeglądu Polonijnego”.

Czy jest zatem przedsięwzięciem słusznym zastępowanie jednego periodyku drugim, przy niezmiennym zasadniczym wachlarzu tematycznym? Niewątpliwie tak, i zgodzić się trzeba pod tym względem z argumentacją Zespołu Redakcyjnego, iż rozwój badań oraz kontaktów międzynarodowych stworzyły nowe jakości, które wymagają szerokiej wymiany w odmiennych od dotychczasowych warunkach, różnych sposobów widzenia problematyki polonijnej.

Zeszyt 1 „Przeglądu Polonijnego” skonstruowany jest według klasycznych wzorów naukowego periodyku — dzieli się na trzy główne części: artykuły, informacje i wspomnienia (mogą to być również materiały) oraz recenzje. Proporcje objętościowe poszczególnych działów nie budzą zastrzeżeń. Na zeszyt 1 składa się 10 artykułów, 5 materiałów informacyjnych, 7 recenzji oraz spis zawartości *Probleatów Polonii Zagranicznej* (t. I - IX).

Pierwszym artykułem zeszytu jest skrócona wersja referatu Wiesława Adamskiego, sekretarza generalnego Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”, pt. *Polska — Polonia; kierunki i formy współpracy* (ss. 5-12), wygłoszonego na I sesji plenarnej Forum Polonijnego w dniu 17 lipca 1974 r. w Krakowie. Autor prezentuje w zasadzie oficjalne stanowisko Polski oraz całokształt polityki jej władz wobec Polaków żyjących poza granicami ojczyzny. Podstawą stosunków Polska — Polonia jest „współpartnerstwo i wzajemne korzyści”, a ich dewizą — „niemieszanie się do życia organizacyjnego Polonii” — stwierdza autor, podsumowując przegląd różnorodnych form współpracy (s. 13).

Interesującą i cenną syntezę badań nad Polonią zawiera artykuł Hieronima Kubiaka, *O koncepcję badań polonijnych w kraju* (ss. 15-27). Przegląd problematyki badawczej zaprezentowany został w rozwoju i służyć ma uzasadnieniu głównej myśli a zarazem postulatu autora, dotyczącego opracowania i przyjęcia jednolitego programu badawczego. Posługując się konsekwentną argumentacją H. Kubiak sformułował propozycję, którą określił jako *Jednolity program zadań poznawczych w zakresie badań polonijnych* (s. 23). Program podzielony jest na 22 ogólne kierunki uwzględniające podstawowe problemy badawcze, co stanowić może podstawę dla dalszego twórczego rozwijania koncepcji autora. Jest to niewątpliwie program kompleksowy i wyrazić można jedynie życzenie, aby stał się on czynnikiem integrującym działanie ośrodków badawczych, a także indywidualnych badaczy problematyki polonijnej.

Walerian Sobisiak, poznański etnograf i znawca Polonii jest autorem kolejnego artykułu pt. *Emigracja jako przedmiot badań etnograficznych* (ss. 29-51). Szerokie omówienie dotychczasowych badań etnograficznych nad emigracją, prowadzonych w różnych krajach, stanowi dla autora podstawę, na której formułuje on swoje propozycje poznawcze. Ogólnie biorąc, zmierzają one do ustalenia kolejności, wskazują na konieczność przyjęcia w badaniach etnograficznych pewnego logicznego ciągu, opartego na stosunku wynikania i zależnościści jednych zjawisk wobec tych, które po nich następują. Po przyjęciu takiego założenia, na pierwszy plan autor wysuwa badania zachowań wychodźców:

„związanych z utrzymywaniem i pielęgnacją rodzimego dziedzictwa kulturowego, a dopiero w dalszej kolejności takich problemów, jak akulturacja, asymilacja i integracja w nowym środowisku, czy wreszcie w ogóle badanie współczesnej kultury emigracji, bądź współczesnego modelu kulturowego wychodźcy” (s. 46).

Pielęgnacja ojczystego języka uznawana jest za jeden z najważniejszych czynników wpływających na więź Polonii z krajem pochodzenia. Wiadomo jednak, że obok takich elementów, jak czas emigracji, pochodzenie i zawód emigrantów, również i język kraju osiedlenia wywiera ogromny wpływ na najróżniejsze zniekształcenia języka ojczystego, a w krańcowych wypadkach doprowadza nawet do zupełnego zamiechania jego używania. Te właśnie problemy porusza Alfred Zaręba w artykule pt. *O badaniach polszczyzny w środowiskach polonijnych* (ss. 54-57). Trafne i uzasadnione metodologicznie są także propozycje autora, co do zakresu i metod badań nad polszczyzną. Widzi on mianowicie konieczność objęcia badaniami wszystkich działów języka (system głosowy, gramatyczny, słownictwo i frazeologia), różnych pokoleń i różnych ośrodków oraz obydwu jego form — pisanej i mówionej (ss. 55-57).

W artykule zatytułowanym *Rozwój badań etnicznych w USA* (ss. 59-57), Mieczysław Fudali prezentuje zwięzły zarys amerykańskiej ideologii imigracyjnej. Charakterystyka podstawowych koncepcji, dominujących w każdym z czterech okre-

sów rozwoju tej ideologii, przybliży zrozumienie tendencji, które leżały u podstaw poszczególnych etapów. Poświęcając więcej miejsca współczesnej pluralistycznej koncepcji narodu amerykańskiego, autor słusznie wskazuje na jej wyraźne społeczno-polityczne podłoże. Jest to, stwierdza M. Fudali, etap nadziei i aspiracji upośledzonych niegdyś mniejszości imigranckich, których dążenia są jednak nadal przedmiotem kontrakcji ze strony elity anglosaskiej (s. 77).

Eugeniusz Kusielewicz, prezydent Fundacji Kościuszkowskiej z Nowego Jorku, poświęca swoje rozważania (*O stanie kultury polskiej w Stanach Zjednoczonych*, ss. 79 - 87) dwóm głównym problemom: charakterystyce działań na rzecz podniesienia poziomu kulturalnego Polonii oraz zadaniom, jakie stąd wynikają dla instytucji polonijnych oraz dla Polski. Obraz, jaki przedstawia w swoim artykule E. Kusielewicz, chociaż niewątpliwie prawdziwy, daleki jest od optymizmu. Pozytywna i godna naśladowania działalność instytucji polonijnych i osób prywatnych, które dążą do rozwoju polskiej kultury w Stanach Zjednoczonych, stanowi przyszłościową kroplę w morzu potrzeb. A przecież — obok zaspokajania potrzeb Polonii — dostrzega E. Kusielewicz, i czyni to ze wszech miar słusznie, konieczność szerokiej prezentacji dorobku polskiej kultury całemu społeczeństwu amerykańskiemu. Negatywne spostrzeżenia autora na temat aktualnego stanu wiedzy o kulturze polskiej w Stanach Zjednoczonych nie oznaczają jednak, iż nie widzi on możliwości wyjścia z impasu, że przyjmuje postawę bezradnego i biernego obserwatora. Przeciwnie, jest zwolennikiem dynamicznego działania oraz zespolenia w tym celu wysiłku instytucji polonijnych i krajowych.

Artykuł Aliny Baran, pt. *Struktura demograficzna i społeczno-zawodowa ludności polskiego pochodzenia w Stanach Zjednoczonych (w świetle amerykańskich statystyk)* (ss. 89 - 101) zawiera cenne, i co najważniejsze, bardzo aktualne informacje na temat poziomu wykształcenia, struktury zawodowej oraz dochodów ludności polskiego pochodzenia. Przytoczone dane statystyczne posłużyły autorce za podstawę do sformułowania ogólniejszych wniosków na temat pozycji społeczno-zawodowej Amerykanów polskiego pochodzenia, i są to wnioski pozytywne.

Wątki polonijne w latynoamerykanistyce polskiej (ss. 103 - 111) pióra Marcina Kuli stanowią szeroki przegląd naukowych, wspomnieniowych i dziennikarskich publikacji na temat Polonii w Ameryce Łacińskiej. Zdaniem autora, mimo dotychczasowych osiągnięć, badania nad Polonią latynoamerykańską znajdują się wciąż jeszcze w początkowych stadiach rozwoju; warunkiem ich pogłębienia jest stałe rozszerzanie kontaktów z krajami Ameryki Łacińskiej — stwierdza M. Kula (ss. 110 - 111).

Rozważania Alicji Klasy zawarte w artykule pt. *Akcja nacjonalizacyjna w Brazylii a sytuacja Polonii brazylijskiej (w okresie poprzedzającym wybuch II wojny światowej)* (ss. 113 - 121) dotyczą działań podjętych przez władze brazylijskie w latach 1937 - 1938 na rzecz stworzenia państwa jednolitego narodowo. Akcja ta charakteryzowała się użyciem środków represyjnych wobec różnych grup imigracyjnych, w tym również polskiej. W artykule znajdujemy omówienie ustaw nacjonalizacyjnych, które ograniczały działalność imigrantów w różnych dziedzinach życia, a także charakterystykę działań polskich placówek dążących do zneutralizowania akcji rządu brazylijskiego.

Dział artykułów zeszytu 1 kończy synteza Mariana Zgórniaka pt. *Polski ruch oporu we Francji w okresie okupacji hitlerowskiej (1940 - 1944)* (ss. 123 - 133). Trudne zadanie, jakim jest maksymalnie zwięzła charakterystyka bogatej i różnorodnej antyhitlerowskiej działalności Polaków na terenie Francji, autor rozwiązał pomyślnie. Niezależnie od swoich walorów poznawczych artykuł spełnia jeszcze

inną, nie mniej ważną, rolę — wskazuje mianowicie bogactwo problemów, które czekają jeszcze na naukową analizę.

Refleksje po spotkaniu uczonych polskiego pochodzenia (ss. 139 - 154) Hieronima Kubiaka otwierają dział informacji i wspomnień. Jest to rzeczowe i starannie udokumentowane sprawozdanie, którego dodatkowym i cennym uzupełnieniem są osobiste przemyślenia autora.

Trzy następne materiały przynoszą informacje o genezie oraz działalności ośrodków naukowo-badawczych zajmujących się problematyką polonijną. Andrzej Pałuch prezentuje Polonijny Ośrodek Naukowo-Badawczy Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Adam Konieczny — Zakład Badań nad Polonią Zagraniczną Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu oraz Piotr Taras — Instytut Migracji Polonijnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Opracowanie Anny Achmatowicz-Otok poświęcone jest sesji naukowej, która odbyła się w Warszawie 15 listopada 1973 r., w setną rocznicę śmierci Pawła Edmunda Strzeleckiego — polskiego podróżnika i badacza Australii.

Spśród siedmiu recenzji na szczególną uwagę zasługuje omówienie książki Michaela Novaka, *The Rise of the Unmeltable Ethnics* pióra Grzegorza Babińskiego.

Godne podkreślenia jest również zamieszczenie wspomnianego już *Spisu zawartości Problemów Polonii Zagranicznej*, przygotowanego przez Alicję Bogus. Stanowi on bowiem dla badaczy problematyki polonijnej i czytelników „Przeglądu Polonijnego” cenną wskazówkę bibliograficzną.

Zawartość całego zeszytu 1 godna jest polecenia, chociaż nieodparcie nasuwa się spostrzeżenie o nadmiernym chyba preferowaniu problematyki dotyczącej Polonii amerykańskiej. Uwidacznia się to szczególnie w dziale artykułów oraz recenzji i — jak należy przypuszczać — ma swoje źródło w ścisłym powiązaniu „Przeglądu Polonijnego” z zainteresowaniami krakowskiego ośrodka badań nad Polonią. Dla dobra następnych zeszytów „Przeglądu”, a zwłaszcza zaś dla dobra poruszanej w nim problematyki, wskazane byłoby prezentowanie materiałów szerzej uwzględniających także kraje osiedlenia Polonii.

Stanisław Przywarski

„Zeszyty Naukowe” Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nr 1 - 2/1974, 146 ss.

Od kilku lat notujemy intensywny rozwój zainteresowań problematyką polonijną w różnych środowiskach naukowych. Zjawisku temu towarzyszy naturalna, a przy tym pożyteczna tendencja do upowszechniania wyników prowadzonych badań. Do szerokiego już grona instytucji oraz badaczy świeckich, publikujących efekty naukowych dociekań, dołączył w 1974 r. Katolicki Uniwersytet Lubelski, poświęcając problematyce polonijnej kolejny numer swoich „Zeszytów Naukowych”.

Problemów Polonii dotyczy pięć podstawowych publikacji; pozostałe odnoszą się do różnych dziedzin życia samego Uniwersytetu. Prezentowany numer otwiera zwięzła informacja o podłożu i kierunkach działania Zakładu dla Spraw Polonii i Duszpasterstwa Migracyjnego KUL pióra redaktora ks. bpa Mieczysława A. Krąp-